

VUOROVAIKUTUSTA TEKNOLOGIAN JA MUODIN VÄLILLÄ

SUOMEN KAMPAAMOALAN MODERNISOITUMINEN 1920-LUVULLA

Elise Laiho-Suominen

Parturi- ja kampaamoala on osa teollistumisen aiheuttaman elinkeinorakenteen muutoksen myötä kasvanutta palvelusektoria. Suomalaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa 1920-luvulla tapahtuneet muutokset heijastuivat monella tapaa kampaamoalaan. Naisten asteittainen siirtyminen nutturakampauksista lyhyeen hiusmuotiin moninkertaisti lyhyessä ajassa kampaamopalveluiden kysynnän, kun naiset kaikista sosiaaliryhmistä alkoivat seurata mannermaisia muotivirtauksia. Myös kampaajan ammatissa käytettävän teknologian määrä lisääntyi, ja kampaamoalan voidaankin sanoa koneellistuneen juuri 1920-luvulla.

VARHAISET KAMPAAMOT

Kampaajan ammatti kuuluu Suomessa teollistumisen myötä syntyneisiin uusiin ammatteihin. Vielä 1910-luvulla kampaajia eli naiskähertäjiä toimi lähinnä suurimmissa kaupungeissa.¹ Kampaajat olivat useimmiten naimisissa olevia naisia, jotka työskentelivät kodeissaan ilman palkattuja apulaisia.² Heillä ei tästä johtuen ollut elinkeinolain mukaan velvollisuutta tehdä viranomaisille elinkeinoilmoitusta liiketoiminnastaan, toisin sanoen pienimuotoiset kotikampaamot kuuluivat harmaan talouden piiriin.

Kampaajien asiakaskunnan muodostivat aina 1920-luvulle asti pääasiassa vallasnaiset, jotka vierailivat kampaamoissa lähinnä ennen suurempia juhlatilaisuuksia. Muodimukaiset kampaukset olivat usein raskaita ja sisälsivät erilaisia hiuslisäkkeitä ja koristeita. Niiden tekeminen ja ylläpito vaativatkin

sekä aikaa että vaivannäköä.³ Hiusten hoidon ja kampausten tekemisen lisäksi kampaajat saattoivat tarjota muitakin palveluita kuten kosmetologisia hoitoja ja hierontakäsittelyitä.⁴

Ranskalainen Raoul Marcel oli kehittänyt 1870-luvulla uudenlaisen tekniikan hiusten laineittamiseksi ja kihartamiseksi kuumennettujen käherryspihtien avulla. Tämä ns. rautakäherryys eli ondulointi oli työmenetelmänä suhteellisen edullinen ja nopea, mutta sen opetteleminen vei aikaa. Oikeaoppisten marcel-laineiden muodostaminen pihtien ja kamman avulla oli vaativaa, ja kuumennettun käherryusraudan lämpötilan oli oltava juuri sopiva, jotta hiukset eivät kärventyneet. Marcel-ondulointi alkoi yleistyä 1800-luvun lopulta lähtien, ja esimerkiksi Ruotsissa ensimmäiset marcel-laineet tehtiin vuonna 1906.⁵

Naisen aseman vapautumisen symbolina toiminut lyhyt hiusmuoti yleistyi Suomessa 1920-luvun jälkipuolella. Kähertäjä 2-3/1928, 1.

Aina 1920-luvulle asti saatavilla oli vielä melko suppea valikoima kampaajan työvälineitä sekä hiusten hoitoon, värjäykseen ja muotoiluun käytettäviä valmisteita.⁶ Kampaamoissa käytettävien laitteiden ja muiden työvälineiden kulutus oli vielä pitkälti ulkomaantuonnin varassa, mutta kotimainen tekniikan teollisuus kykeni jo tyydyttämään osan hiustenhoitotuotteiden kysynnästä. Esimerkiksi ennen ensimmäistä maailmansotaa Suomessa toimi kuusitoista saippuutehdasta, joista osa valmisti hiusvesiä ja -öljyjä sekä hiussaippuota eli shampoita.⁷ Hiustenkuivaajia oli valmistettu vuosisadan alusta lähtien, mutta vielä 1920-luvulla ne olivat kalliita, heikkotehoisia ja huonosti ammattikäyttöön soveltuvia.⁸

VIERAILUJA PARTURILIIKKEISIIN

Polkkatukkamuoti oli alkanut vallata alaa jo ensimmäisen maailmansodan aikana Yhdysvalloissa ja Keski-Euroopassa, mutta Pohjoismaissa sen voittokulku alkoi vasta vuodesta 1923 lähtien. Kampaajat eivät hallinneet aluksi hiustenleikkuun tekniikkaa, ja naisia alkoikin virrata parturiliikkeisiin

leikkauttamaan hiuksensa. Parturiliikkeisiin perustettiin kampaamo-osastoja tai erillisiä aitoita naisasiakkaille.⁹ Partahöylän eli ”gilletten” markkinoille tulo oli saanut yhä useamman parranajoasiakkaan siirtymään parran itseajeluun tästä koituvan rahan ja ajan säästön vuoksi,¹⁰ ja partureille naisten lyhyt hiusmuoti merkitsikin varsin tervetullutta lisäystä tuloihin.

Kansainvälisten vaate- ja hiusmuotivirtausten seuraaminen oli leviämässä kaikkiin sosiaaliryhmiin. Valmisvaateteollisuus oli alkanut tuottaa muodikkaita vaatteita, jotka olivat hintatasoltaan myös työväestön ulottuvilla. Hiusmuodin ohella myös naisten vaatemuodissa oli tapahtunut radikaali muutos. Vaatteista tuli löysempiä, suoralinjaisempia ja käytännöllisempiä. Hameiden helmat lyhenivät, ja moni nainen luopui korsetin käytöstä. Myös työläisnaiset saattoivat huivin sijaan käyttää hattuja, joilla oli aiemmin ollut ylempiin sosiaaliryhmiin viittaava symbolinen merkitys. Vaatetus ei enää toiminut yhtä tehokkaana yhteiskunnallisen aseman kuvastajana kuin se aiemmin oli toiminut.

Polkkatukka edusti muotikampausta, joka oli kustannuksiltaan suhteellisen edullinen ja helppo sekä toteuttaa että ylläpitää. Polkkatukka olikin ensimmäinen kaikkiin kansankerroksiin levinnyt naisten hiusmuotivirtaus.¹¹ Kampaamoalan kannalta tämä hiusmuodin vähittäinen demokratisoituminen merkitsi asiakaskunnan laajenemista. Kampaamopalveluiden kysynnän nopea kasvu johti kampaamoliikkeiden määrän lisääntymiseen 1920-luvun loppupuolella.¹²

Kun kampaamot olivat aiemmin palvelleet lähinnä vauraampaa väestöä, lyhyen hiusmuodin myötä syntyneet uudet liikkeet jakautuivat asiakaskunnan sosiaalisen taustan mukaan esimerkiksi työläisnaisten suosimiin vaatimattomampiin liikkeisiin tai kotikampaamoihin sekä toisaalta liikekeskustojen suuriin, palveluvalikoimaltaan laajoihin ja hyvin varusteltuihin kampaussa-

lonkeihin, jotka olivat varakkaamman väen suosiossa.

Teollistumisen ja ensimmäisen maailmansodan aiheuttamien yhteiskunnallisten muutosten myötä naiset olivat vähitellen alkaneet siirtyä kodin ulkopuoliseen palkkatyöhön, ja heillä oli aiempaa useammin omaa rahaa käytettävissään. Lisäksi talouden nousevat suhdanteet olivat nostaneet elintasoa. Muodin kulttuurinen merkitys oli kasvanut, ja muodinmukaisuudesta oli tulossa kaikkien naisten oikeus ja velvollisuus. Useissa nyt naisten ulottuvilla olevissa ammateissa vaadittiin huoliteltua ja ajanmukaista ulkonäköä. Lyhyttä tukkaa pidettiin raskaisiin ja työläisiin nutturakampauksiin verrattuna paitsi helppohoitoisempana ja hygieenisempänä, myös turvallisempana esimerkiksi tehtaassa kutomakoneen ääressä työskentelevälle naiselle.¹³

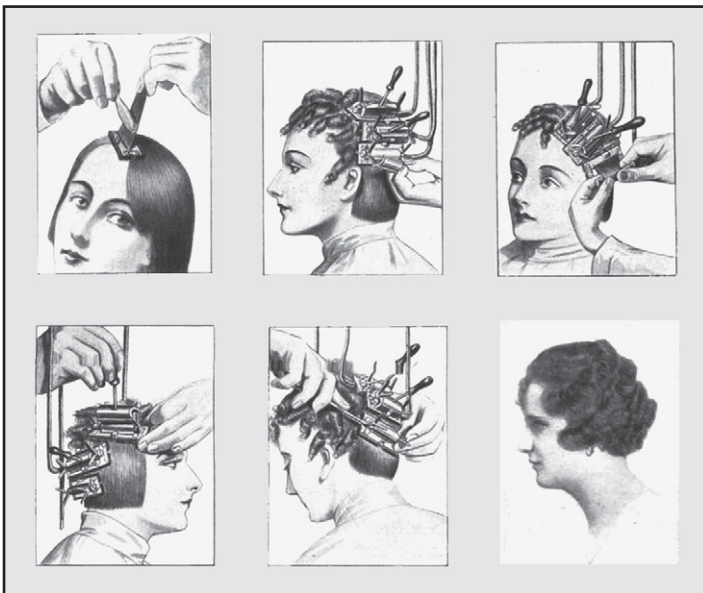
Kaupungistumiseen ja modernisaatioon liittyvät ilmiöt saivat kasvavaa näkyvyyttä tiedotusvälineissä, mutta todellisuudessa Suomi oli vielä 1920-luvulla maatalousvaltainen maa. Urbanin ja agraarin elämäntavan välillä vallitsi jännitteinen suhde. Katukuvaan

ilmestyneet uudet kampaamoliikkeet ja niissä asioivat lyhyttukkaiset naiset kuuluivat urbaanin elämän kuvastoon. Kampaamoliikkeiden uuden asiakaspohjan ja toisaalta myös kampaajan ammattiin hakeutuvien yhä kasvavan joukon muodostivat erityisesti nuoret, kaupunkilaiset naiset.

Polkkakampausten rinnalle tuli nopeasti erilaisia shinglattuja eli niskasta aivan koneella lyhyeksi leikattuja kampauksia sekä aiempaa hieman pidempiä laineitettuja kampauksia. Hiustyilien variaatio kasvoi lyhyen hiusmuodin myötä, koska se mahdollisti useita erilaisia tapoja leikata, laineittaa ja kihartaa hiukset. Samalla myös kampaamoliikkeissä käytettävien työvälineiden, -menetelmien ja valmisteiden määrä kasvoi.

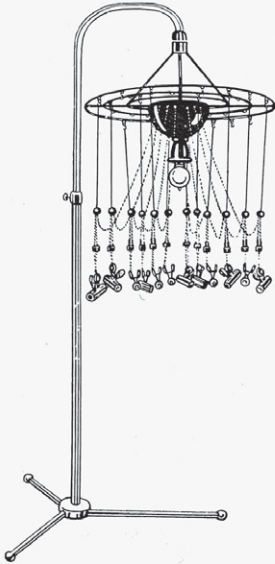
PERMANENTTEJA JA VESILAINEN

Permanentin kehittäminen kuuluu viime vuosisadan tärkeimpiin teknologisiin läpimurtoihin parturi- ja kampaamoalalla. Saksalainen Karl Nessler esitteli vuonna 1906 lehdistölle kehittämänsä koneellisen perma-

Permanenttikäsittelyn työvaiheet ja lopputulos ns. Müller-menetelmässä, jossa käytetään lämmönlähteenä joko kaasua- tai sprilliekkiä. Kähertäjä 10/1929, 9.

Maier-München Permanenttikoje

Kansainvälisiin käherrykilpailuihin kauan kestävässä käherryksessä Brüsselissä lokakuun 13 p:nä 1929 osallistui 96 kilpailijaa, jotka käyttivät 12 tunnetuimpaa permanenttikojetta. Tällöin saavutti Maier-München suuren palkinnon (Grand Prix) ja Brüsselin kaupungin kunniapalkinnon. Niistä 11 osanottajasta, jotka käyttivät **MAIER-MÜNCHEN** kojetta, 7 saivat palkintoja. Tämä on paras todistus siitä, että vain tällä kojeella saadaan parhaita tuloksia.

MAIER-MÜNCHEN

*Pitkäaikainen kokemus. Uusin järjestelmä.
Huom! Ilmajäähdytys. Jokainen kuumentaja voidaan työn kestäessä tarkistaa.*

Edustaja: **WILHELM von FRIELING**
HELSINKI, ALEKSANTERINKATU 19, 6 KERROS

*Näytteitä ja selostuksia ilmaiseksi.
Edulliset maksuehdot.*

nentikäsitteilyn, ja se tuli muutaman vuoden sisällä käyttöön mm. Yhdysvalloissa.¹⁴ Suomessa ensimmäiset permanentit tehtiin vasta syksyllä 1922.¹⁵ Permanenttien suosio kasvoi vasta lyhyen hiusmuodin yleistymisen myötä, ja eräänä syynä tähän on se, että onnistuneen permanenttikiharahan aikaansaaminen pitkiin hiuksiin oli vaikeaa.¹⁶

Nesslerin kehittämä menetelmä perustuu lämmön ja emäksisen nesteen yhteisvaikutukseen, joka saa aikaan muutoksen hiuksen rakenteessa. Permanenttikoneet saattoivat herättää asiakkaissa pelkoa, johon toisinaan oli aihehtakin. Koneellisessa menetelmässä emäksisellä nesteellä kastellut hiukset kierrettiin papiljoteille metallisten kiehutuskoteloiden sisälle. Permanentti jouduttiin tekemään vähintään kahdessa erässä, sillä kiehutuskotelot eivät mahtuneet päähän yhdellä kertaa. Koko käsitteilyyn kului vähintään kolme tuntia, ja osan tästä ajasta

Saksalaisvalmisteinen Maier-München -merkkien permanenttikone. Kähertäjä 2/1930, 14.

asiakkaan oli istuttava kytkettynä permanenttikoneeseen, raskaat ja usein polttavan kuumat kotelot päässään. Jos kampaaja antoi lämmön ja kestoaineitusnesteeseen vaikuttaa hiuksissa liian kauan, kestävien kiharoiden sijaan lopputuloksena saattoi olla hiusten katkeilu tai liiallinen kihartuminen. Nämä riskit koskivat erityisesti kaasulla toimivia permanenttikoneita, joista puuttui lämpötilan säätömahdollisuus. Sähkökäyttöisten koneiden kohdalla ongelmaksi muodostui lisäksi sähköiskun vaara.¹⁷

Permanentattuihin hiuksiin tehtiin kampausta ns. vesilaineitusmenetelmän avulla. Siinä pestyihiin ja kampausta nesteellä kostutettiin hiuksiin muodostettiin laineita joko sormin tai kampojen avulla. Hiusten

latvat saatettiin myös kiertää sormen ympärille kiharoiksi, jotka kiinnitettiin kuivumisen ajaksi hiusneulojen avulla. Hiusten kuivumisen jälkeen suoritettiin ns. uloskamppaus, joka antoi kampaukselle sen lopullisen muodon.¹⁸

Aiemmin yleisessä käytössä olleen rautakäherryksen suosio laski vähitellen permanenttien yleistymisen myötä. Hiusmuoti kuitenkin suosi permanentattuja hiuksia, ja rautakäherryksen avulla pyrittiinkin jäljittelemään permanenttikiharana pehmeyttä ja luonnollisuutta. Permanentti oli kuitenkin kampaamoasiakkaalle varsin kallis sijoitus, johon läheskään kaikilla ei ollut varaa. Permanenttikoneiden ja samalla myös permanenttien hinnat laskivat 1920-luvun lopulla

Kuva Aino Strömbergin omistamasta parturikampaamosta Jyväskylässä. Kampaamosastot sijaitsivat usein erillisessä huoneessa tai verhoilla rajatuissa aitoissa, koska naisasiakkaat halusivat tulla palvelluiksi suojassa miesasiakkaiden katseilta. Kähertäjä 6/1930, 11.

alkaneen talouslaman myötä, ja pienemmiläkin liikkeillä ja kotikampaamoilla oli varaa hankkia ns. sähköllä toimivaa permanenttikonetta huomattavasti edullisempi kaasukone.¹⁹

VÄRJÄTTY VAI LUONNONKAUNIS?

1920-luvulla käytössä olleet hiusvärit voidaan jakaa ns. paraväreihin ja hennaväreihin, joiden lisäksi oli saatavilla vetyperoksidipohjaisia tuotteita hiusten vaalentamista varten. Toimintansa 1900-luvun alussa aloittanut ja johtavaksi monikansalliseksi hiusten- ja kauneudenhoitotuotevalmistajaksi kasvanut L'Oreal-yhtiö markkinoi myös Suomessa kampaajille ja partureille hennapohjaisia kestovärituotteitaan, joissa oli saatavilla jopa viisikymmentä erilaista värisävyä.²⁰ Lisäksi vuosikymmenen lopulla markkinoille tuli erikoinen kevytväriutuutus eli ”bronsstatut käherrykset”, joissa oli kahdenkymmenen värisävyn joukossa esimerkiksi kullan ja hopean sävyt.²¹

Kampaamo- ja parturiliikkeissä käytettävien sähköllä toimivien laitteiden valikoima kasvoi 1920-luvulla. Asiakkaille markkinoitiin mm. uudenlaisia sähkölaitteiden avulla suoritettavia hierontakäsittelyitä ja ultraviolettivoitoja. Kähertäjä 5/1929, 14.

ARV. KÄHERTÄJÄT!

Hankkimalla liikkeeseen nykyajan vaatimuksia vastaavia uusimallisia hieromakoneita ja tarvikkeita, lisäätte huomattavasti tulojanne

SANAX hieromakone
Smk. 480:—

RADIOLUX
violettisädekone

FÖN tuulettaja

Näitä ja kaikkia muita kähertäjätyöalaan kuuluvia työvälineitä myy alle kaikkien kilpailuhintojen

T:MI ERNST LINDSTRÖM
TURKU, Humalistonkatu 14, Puhel. 1525
Erikoisliike kähertäjätyövälineille

Nuoruuden ihannointi oli tullut 1920-luvulla yhä näkyvämmäksi kulttuuriseksi ilmiöksi, ja samalla myös hiusten harmaantuminen alettiin kokea ulkonäköongelmaksi. Ajankohdalle ominainen luonnollisen kauneuden arvostus sai naiset kuitenkin tuntemaan ennakkoluuloja keinotekoisia kaunistautumismenetelmiä kohtaan, ja vielä 1920-luvulla hiusten värjäys lienee Suomessa ollut melko vähäistä.²² Mikäli siihen kuitenkin uskaltauduttiin, lopputuloksen oli oltava mahdollisimman luonnollisen näköinen. Vasta 1950-luvulla hiusten värjäminen oli menettänyt suurimman osan paheksuttavasta leimastaan.²³

Parturi- ja kampaamoasiakkaiden ennakkoluuloja värjäystä kohtaan lisäsi myös se, että värjämisessä käytettävät valmisteet sisälsivät myrkytys- ja allergiariskejä. Myös epäonnistumisen riski oli varteenotettava, koska halutun värin tai sävyn aikaansaaminen oli epävarmaa. Värjäyskäsittelyjä suoritettiin lähinnä niissä kampaamoissa, joissa työskenteli hiusten värjäämiseen erikoistunut ”värjäysspesialisti”. Kampamoliikkeen kannalta värjäysasiakas oli kuitenkin tuottoisa, koska hän saattoi vierailta

liikkeessä juurikasvun peittämiseksi jopa kuukausittain.²⁴

HAASTEITA AMMATTITAILOLLE

Hiusmuodissa tapahtuneet muutokset sekä uusien laitteiden ja valmisteiden markkinoille tulo pakottivat kampaajat ja parturit sekä oppimaan uusia työmenetelmiä ja hylkäämään vanhoja. Parturiliikkeiden muuttuminen parturi-kampaamoiksi merkitsi monille partureille jopa uuden ammatin eli kampaajan ammatin oppimista.²⁵

Yrittäjien valtakunnallisena etujärjestönä toiminut Suomen Kähertäjä- ja Parturimestarien Keskusliitto eli Kähertäjäliitto ryhtyi 1920-luvulla järjestämään sekä valtakunnallisia että paikallisia ammattikursseja partureille mm. naisten uusien hiustyylien toteuttamisessa, permanenttien tekemisessä ja hiusten värjäyksessä.²⁶ Lisäksi valmistajat tai maahantuojat antoivat koulutusta ainakin permanenttikoneiden käytössä ja hiusten värjäyksessä.²⁷

Kampaajan ammattiin ei vielä 1920-luvulla ollut kehittynyt systemaattista ammat-

tiopetusta ja yhtenäisiä työmenetelmiä toisin kuin esimerkiksi parturin ammattiin. Kähertäjälliitto oli perustanut jo vuonna 1917 partureille pienimuotoisen ammattikoulun Helsinkiin, ja vastaavanlaisia erityisammattikouluja perustettiin vähitellen myös muihin kaupunkiin.²⁸ Kampaajan ammattiin koulutauduttiin usein kampaamoliikkeissä pidettävien lyhyiden, jopa vain muutaman viikon kestävien maksullisten kurssien avulla.²⁹

Puhtauteen ja terveyteen liittyvä valistus lisääntyi tiedotusvälineissä 1920-luvulla, ja käsitys bakteerien vaarallisuudesta johti hygienian korostamiseen myös parturi- ja kampaamoalalla. Ajankohdalle oli ominaista myös uuden teknologian ja tieteen tuottamaan tietoon perustuvan asiantuntemuksen korostaminen.³⁰ Valkoiset työtakit ja hygienian esilletuominen, erilaisten teknologisten uutuuksien markkinointi sekä kampaajan ammattiin liittyvän luovan työpanoksen korostaminen liittyivät 1920-luvulla parturi- ja kampaamoalalla esiin nousseisiin professio-

nalistisiin pyrkimyksiin, jotka tähtäsivät parturin ja kampaajan ammattien arvostuksen lisäämiseen ja niiden muuttamiseksi määriteltyä tutkintoa edellyttäväksi.³¹

FM Elise Laiho-Suominen on tutkijana Turun yliopiston Suomen historian oppiaineessa Suomen Akatemian rahoittamassa *Menneisyyden arkipäivän sukupuolittunut teknologia* -projektissa.

¹ Esimerkiksi Turussa toimi vuotta 1910 käsittelevän tutkimuksen mukaan 10 kampaajaa. Vainio-Korhonen 2002, 123.

² Vainio-Korhonen 2002, 74, 78–79; Laiho-Suominen 2004, 79–81.

³ Cox 1999, 20–22; Kähertäjä 2/1938, 25.

⁴ Vainio-Korhonen 2002, 122–123.

⁵ Gustafsson 1946 (1948), 50–55; Kajanti 1959, 73–74.

⁶ Cox 1999, 32; Trasko 1994, 105.

⁷ Lahtinen 2006, 17, 75–78.

⁸ Kähertäjä 11/1940, 138; Sherrow 2006, 169; Cox 1999, 61.

⁹ Gustafsson 1946 (1948), 15; Kähertäjä 3/1926, 5; 10/1927, 11–12; 10/1934, 162.

¹⁰ Kähertäjä 3/1921, 3; Cox 1999, 29, 59.

Kuvassa on ns. putkikypärä-mallinen hiustenkuivaaja. Sen etuna oli umpinaiseen kypärämalliin verrattuna asiakkaan päähänkaan kohdistuvan kuumuuden väheneminen. Kähertäjä 12/1930, 17.

BRUNSVIGA

UNIVERSAALI KUIVAUSKOJE

**Maailman täydellisin vesikiharoiden,
lyhyen ja pitkän tukan kuivauskoje.**

Nopein, mukavin ja universaalisin kuivaus!
Ei mitään vaivalloista kojeen alle ryömimistä, koska se on sivuille avattava!
Ei vaivautumista kuumuuden vaikutuksesta, koska putkijärjestelmää!
Myöskin pitkät hiukset kuivataan helposti!

Hinta Smk. 1,350:—

Kaikkia varastossamme Helsingissä.

Edustaja Suomessa: **OY. TERÄSKONTTORI** Helsinki, Punavuorenk. 19
Puhelimet 22963, 28963

- ¹¹ Cox 1999, 43.
- ¹² Esimerkiksi Suomen Virallisen Tilaston mukaan Suomessa oli vuonna 1923 yhteensä 79 parturia ja kampaajaa. Vuotta 1934 koskevan tilaston mukaan parturien ja kampaajien määrä oli tuolloin 909. SVT XVIII. Käsityötilasto. Edellä mainituista luvuista puuttuvat kuitenkin kotikampaajat ja -parturit.
- ¹³ Kähertäjä 10/1927, 9.
- ¹⁴ Sherrow 2006, 303.
- ¹⁵ Kähertäjä 11/1922, 5.
- ¹⁶ Trasko 1994, 107.
- ¹⁷ Trasko 1994, 107; Sherrow 2006, 303; Gustafsson 1946 (1948), 197–198.
- ¹⁸ Kajanti 1959, 77; Gustafsson 1946 (1948), 66–71.
- ¹⁹ Kähertäjä 11/1928, 2; 10/1929, 9, 16; 6/1930, 1.
- ²⁰ Kähertäjä 6/1929, 5–7.
- ²¹ Kähertäjä 5/1928, 1–2.
- ²² Kähertäjä 10/1923, 6; Cox 1999, 10.
- ²³ Cox 1999, 161.
- ²⁴ Gustafsson (1946) 1948, 140, 150–153.
- ²⁵ Kähertäjä 3/1926, 5; Cox 1999, 56–57.
- ²⁶ Kähertäjä 12/1925, 3–4; 2–3/1928:5–7; 6/1929, 11; 4/1932, 61.
- ²⁷ Kähertäjä 2/1926, 9; 3/1926, 9; 4/1927, 11.
- ²⁸ Suomessa toimi ennen 1930-lukua neljä parturikoulua, joissa opetettiin 1920-luvun loppupuolella myös kampaajan työtehtäviä. Ensimmäinen varsinainen kampaajakoulu perustettiin vuonna 1932. Laiho-Suominen 2004, 11.
- ²⁹ Laiho-Suominen 2004, 85–89.
- ³⁰ Kähertäjä 10/1923, 3–4; Cox 1999, 66.
- ³¹ Laiho-Suominen 2004, 27, 29; Willett 2000, 5, 9, 36; Cox 1999, 60.

TRASKO, Mary: *Daring Do's. A History of Extraordinary Hair*. Flammarion. Paris and New York, 1994.

VAINIO-KORHONEN, Kirsi: *Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallisia Tutkimuksia 213. Helsinki, 2002.

WILLETT, Julie: *Permanent Waves: The Making of the American Beauty Shop*. NYU Press. New York, 2000.

Alkuperäislähteet ja tilastot:

GUSTAFSSON, Oscar: *Hiusten- ja kauneudenhoito. Kampaajien Käsikirja*. Kustannusliike Sorolainen Oy. Helsinki, 1948.

KAJANTI, Caius: *Kähertäjän Käsikirja. Opas- ja käsikirja partureille, kampaajille ja kosmetologeille*. Ammattikirjat Oy. Helsinki, 1959.

Kähertäjä. Suomen Kähertäjä- ja parturimestarien keskusliiton äänenkannattaja.

Suomen Virallinen Tilasto (SVT) XVIII B. Käsityötilasto 2. Helsinki 1925.

Suomen Virallinen Tilasto (SVT) XVIII B. Käsityötilasto 3. Helsinki 1935.

LÄHTEET:

Tutkimus kirjallisuus:

COX, Caroline: *Good Hair Days. A History of British Hairstyling*. Quartet Books. London, 1999.

LAIHO-SUOMINEN, Elise: *Rautakäherryksestä kes- tolaineisiin. Kampaamoalan yritykset ja yrittäjät Turussa 1917–1939*. Pro gradu -tutkielma. Suomen historia. Turun yliopisto, 2004.

LAHTINEN, Rauno: *Saippua! Puhtauden ja kauneuden historiaa mainoksissa*. Atena. Jyväskylä, 2006.

SHERROW, Victoria: *Encyclopedia of Hair. A Cultural History*. Greenwood Press. London, 2006.